

Заярнюк Олексій Васильович

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград

ОЦІНКА ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ІНВАЛІДІВ В УКРАЇНІ

Побудова соціально орієнтованої ринкової економіки України вимагає підвищення уваги суспільства до проблем соціального захисту уразливих верств населення, особливо осіб з інвалідністю, оскільки вони мають обмежені можливості для реалізації себе у праці і тому потрапляють до складу бідних. Забезпечення належних умов якості життя, соціальної захищеності та гарантування зайнятості особам з інвалідністю є одним з пріоритетних завдань соціальної політики держави, ознакою її цивілізованості.

Відповідно до Закону України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” їм надається значна кількість прав, пільг і компенсацій [2]. Разом із тим, доводиться констатувати, що практична реалізація прав, гарантій, пільг, які надаються особам з інвалідністю в Україні залишається вкрай складною (табл. 1).

Необхідною умовою успішного працевлаштування людини є наявність освіти та професії, затребуваної на ринку праці. Право на здобуття освіти гарантується Конституцією України всім без винятку громадянам держави. На жаль, на практиці інвалідам скористатися цим правом досить складно.

Основними причинами, що перешкоджають навчанню осіб з інвалідністю є недостатня кількість навчальних місць, обмежена квотою на вступ таких осіб до вищих навчальних закладів (ВНЗ); недосконалість законодавства у сфері освіти, що зумовлює відсутність

механізмів розвитку та фінансування системи інклюзивного навчання.

Таблиця 1

**Аналіз практичної реалізації прав, гарантій, пільг
для інвалідів в Україні**

Теоретична декларація прав, гарантій, пільг для інвалідів	Практична реалізація
Право на освіту	Відсутність у державі умов для пересування в громадському транспорті, в'їзду й виїзду в житлові будівлі та навчальні заклади інвалідних колясок, брак спеціальних програм навчання, спеціального допоміжного навчального обладнання, недостатня чисельність спеціально підготовлених викладачів
Пільгове забезпечення інвалідів житловою площею з урахуванням стану здоров'я та інших обставин, право на додаткову житлову площу за наявності певних захворювань	Недостатність фінансування житлового будівництва; масові порушення житлових прав
Створення умов для вільного доступу до об'єктів соціальної інфраструктури, транспорту, зв'язку	Недостатність пандусів або незручність існуючих; відсутність обладнаних спеціальними з'їздами тротуарів, підземних переходів із спеціальними спусками, недостатність або непристосованість до інвалідних колясок ліфтів, відсутність мобільних підйомних платформ, спеціальних звукових світлофорів, світлових табло для інвалідів із вадами слуху
Надання інвалідам кваліфікованої медичної допомоги безкоштовно або на пільгових умовах, безкоштовне забезпечення ліками й виробами медичного призначення	Недотримання державної гарантії безкоштовного медичного забезпечення
Право на одержання інвалідами технічних засобів реабілітації для забезпечення їх особливих потреб	Забезпеченість реабілітаційного процесу технічними засобами недостатня; існування великих черг на одержання засобів реабілітації і тривале їх очікування; недостатність фінансування витрат із забезпечення інвалідів протезно-ортопедичними виробами
Право на безкоштовне забезпечення спеціальними автотранспортними засобами	Неналежне фінансування забезпечення спеціальним автотранспортом; існування великої черги на отримання автомобілів

Складено за [1; 2; 3; 5; 6; 7; 9; 10; 12]

Крім того, перешкодами для навчання інвалідів є недостатнє матеріально-технічне та кадрове забезпечення навчальних закладів (відсутність спеціального допоміжного навчального обладнання, спеціально розроблених навчальних методик, відсутність матеріального заохочення викладачів-розробників відповідного навчально-методичного забезпечення; відсутність у викладачів спеціальної підготовки для роботи зі студентами-інвалідами); непристосованість будівель вищих навчальних закладів для безперешкодного доступу до них студентів із різними захворюваннями та патологіями. Так, для безперешкодного доступу до приміщень студентів з інвалідністю обладнано пандусами 27,4% вищих навчальних закладів та лише 8,4% закладів професійно-технічної освіти [11, с. 163].

Питання щодо одного з найважливіших видів пільг – надання технічних засобів реабілітації, тобто забезпечення інвалідів спеціальним автотранспортом і його ремонт, технічне обслуговування практично не розв'язується протягом багатьох років. Так, право на отримання засобів реабілітації нині в Україні мають понад 700 тис. осіб, але з кожним роком все менше задовольняється їх потреба: так, у 2009 р. – на 70%, у 2010 р. – менш ніж на 50% (показник найнижчий за останні 10 років). На 2011 р. цей показник планувався на рівні 41% [10].

Окрім того, щороку не більше 3% із 100 тис. інвалідів, які перебувають у черзі, забезпечуються спеціальним автотранспортом, тобто більшості інвалідів потрібно чекати у черзі на автомобіль понад 30 років [4, с. 4].

Через відсутність коштів лише кожен восьмий інвалід отримує санаторно-курортне лікування. Регіональні управління праці та

соціального захисту населення часто не виплачують компенсації за невикористані путівки та надані соціальні послуги [4, с. 4].

Як і раніше, серйозною залишається проблема пільгового забезпечення лікарськими засобами. Відповідно до Закону України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” (ст. 38) інваліди першої та другої груп мають право при амбулаторному лікуванні на придбання лікарських засобів за рецептами лікарів із оплатою 50 відсотків їх вартості. На жаль, скористатися цією пільгою більшість осіб з інвалідністю не мають змоги, оскільки мережа соціальних аптек розвинена слабо і бюджетне фінансування закупівлі необхідних ліків є недостатнім.

Одним з основних напрямків підтримки осіб з обмеженими фізичними можливостями є професійна реабілітація, яка є найважливішою складовою частиною державної політики в сфері соціального захисту інвалідів.

Відповідно до Закону України „Про реабілітацію інвалідів в Україні” професійна реабілітація – система заходів, спрямованих на підготовку особи до професійної діяльності, відновлення чи здобуття професійної працездатності шляхом адаптації, реадаптації, навчання, перенавчання чи перекваліфікації з можливим подальшим працевлаштуванням та необхідним соціальним супроводженням з урахуванням особистих схильностей та побажань особи [37].

Професійна реабілітація включає такі заходи: забезпечення зайнятості інвалідів; експертизи потенційних професійних здібностей; професійної орієнтації; професійної підготовки; підготовки робочого місця; професійно-виробничої адаптації; раціонального працевлаштування; динамічного контролю за раціональністю працевлаштування та успішністю професійно-виробничої адаптації.

На думку автора, професійна реабілітація осіб з обмеженими фізичними можливостями з їх подальшим працевлаштуванням економічно вигідна державі, оскільки кошти, вкладені в реабілітацію інвалідів, повертатимуться державі у вигляді податкових надходжень, що буде наслідком працевлаштування інвалідів. У разі обмеження доступу інвалідів займатися професійною діяльністю витрати на реабілітацію інвалідів ляжуть на плечі суспільства ще в більшій мірі.

Складним залишається питання квотування робочих місць для інвалідів. Безумовно, тут є підґрунтя для серйозного конфлікту інтересів інвалідів, які прагнуть зайнятості, з одного боку, і роботодавцем, основна мета якого – конкурентоспроможність виробництва, яка апріорі стимулює його до пошуку кваліфікованої та адекватної потребам виробництва робочої сили, але не навпаки, тобто до штучної адаптації 4% робочих місць до потреб окремих працівників-інвалідів.

Не випадково, чинний закон „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”, як свідчить практика, породив поширену „обхідну технологію”, коли роботодавець лише формально наймає працівників-інвалідів, щоб уникнути санкцій.

Таким чином, проведене дослідження дає підстави констатувати, що дотримання соціальних гарантій, пільг та прав (в тому числі права на працю) в Україні сьогодні перебуває більшою мірою у декларативній площині, а не практичній.

Література

1. Дерев'янка С. Соціально-економічне становище інвалідів в Україні та проблеми їх соціального захисту за умов трансформаційної економіки / С. Дерев'янка // Україна: аспекти праці.

– 2005. – № 4. – С. 12–16.

2. Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”. – Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 21. – Ст. 252.

3. Закон України „Про реабілітацію інвалідів в Україні”. – Урядовий кур’єр (Орієнтир). – 2005. – № 41.

4. Коваль Л. Права інвалідів – під прокурорським наглядом / Л. Коваль // Урядовий кур’єр. – 2009. – № 35 (3941). – С. 4

5. Конституція України. Офіційне видання. Із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV. – К.: Правнича фундація, 2006. – 196 с.

6. Кудряшов Л. Галочка є, безбар’єрності нема / Леонід Кудряшов // Віче. – 2007. – № 6. – С. 46–48.

7. Кудряшов Л. ”Інвалідна меншина” має право... / Леонід Кудряшов // Віче. – 2007. – № 10. – С. 57.

8. Кудряшов Л. Чому не працюють ”інвалідні” закони? / Леонід Кудряшов // Віче. – 2007. – № 12. – С. 44–45.

9. Мельник С., Гаврюшенко Г. Законодавчо-нормативне забезпечення державної соціальної політики щодо інвалідів / С. Мельник, Г. Гаврюшенко // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 6. – С. 16–20.

10. Менше половини потребуючих українців отримали торік засоби реабілітації / ZAXID.NET. – 13 січня 2011 р. / <http://vu.ua/news/530.html>

11. Національна доповідь „Про становище інвалідів в Україні”. – Київ, 2008. – 211 с.

12. Сушкевич В. Спершу – реабілітація, потім – соціальний захист / Валерій Сушкевич // Віче. – 2008. – № 3. – С. 32–33.